

Tutkunun Negatif Çehresi Üzerine Kanlı Bir Divertimento

Enis Batur

Nahid Sırrı Örik'in ilk 1937'de tefrika edilerek *Tan* gazetesinde yayımlanan, ardından da, 1946'da Hilmi Kitabevi tarafından kitaplaştırılan *Kıskanmak* başlıklı romanını "yer"ine yerleştirmek çok güç görünmüyor başlangıçta. Konusu, konusunun işlenişi açısından, XIX. yüzyıl sonu Fransız romanının etki alanına sokulabilir: Zola'nın madden işçileri dekorlu anlatılarıyla *Madame Bovary*'nin ihti-
ras üçgenini çağrıştıran bir romanesk model arasında gidip geliyor *Kıskanmak* — bu açıdan, Lukács'ın gerçekçi romandan beklediklerine belli ölçülerde uyduğu bile söylenebilir. Türk edebiyatı bağlamında da kuraldışı bir yanı göze çarpmıyor *Kıskanmak*'ın, ilk bakışta: Halid Ziya'nın *Aşk-ı Memnû*'sundan uzanan bir maraz geleneğinde kolaylıkla konumlanabilmesini sağlayan kimi ana özellikleri var. Gene de kuraldışı bir roman damarı saklanıyor *Kıskanmak*'ta: Okudukça kendini eleveren, ilerledikçe çekirdeği güçlenen bir kötülük çiçeği bu: Nahid Sırrı'da bir modern örtünüyor.

Şüphesiz, *Kıskanmak*'tan, yeni Cumhuriyet'in yarattığı ortama ilişkin ipuçları devşirmek de eldedir: Osmanlının

sahneden çekilmesiyle birlikte ışığı sönen bir toplumsal tabakanın kesiti, büyük kent ile taşra arasında yaşanan dramatik gerilim, eski umutlardan devşirilen yeni hüsrana tohumları sayfadan sayfaya geçerken bir yanda birikecektir. Ama asıl düğüm iç dünyalarda, bir zincirin halkaları hâlinde yazgıları biribirilerine bağlı roman kişilerinin toplam tragedyasında okunur: *Kıskanmak*, kim ne derse desin, zorlu bir ruhsal harita çizer ve bunu yaparken de kuralı çiğner: Roman, baştan uca bir negatif-şahıslar galerisidir.

Seniha Hanım'ı çağıran bir ünlemle açılır roman; onun üzerine inen bir perdeyle kapanır. Tamitamina kimdir bu anakişi, ne tür bir kimlik mayasından oluşur, bölümden bölüme koyulaşan bir sis bunu finale kadar kesinleştirmemizi olanaksız kılar. *Kiralık Konak*'ın Seniha'sının bir ikizi midir? Emma Bovary'nin doğulu bir versiyonu, ete kemiğe bürünmüş bir dişi Othello mu? Nahid Sırrı bizi ikidebir yanıtla yaklaştırır, ama her seferinde, dokunmamıza ramak kala hedefi bir adım daha geriletir.

Dönüşümlü bir anlatım dizgesine dayanan, hiçbir portreyi bütünlemeksizin yolunu sürdüren ve halka halka üç anakişinin dünyalarında yayılan, içiçe geçen roman yolda çizdiği ve bünyesine kattığı yan-portreler ile zenginleşir: İstanbul'a ve yeni başkent Ankara'ya açtığı parantezlere karşın Zonguldak'ta odaklanmıştı. 45 yaşını geçmiş Halit ile kendisinden 20 yaş küçük eşi Mükerrrem, romanın merkezini kaplayan, Halit'in 40'ına dayanmış kız kurusu kardeşi Seniha'nın kurduğu ağın içine bu ortamda düşeceklerdir.

Alain Robbe-Grillet'nin *Kıskançlık* adlı romanında olduğu gibi bir kavramla değil, bir fiille yüzleştirir okuru Nahid Sırrı: Romanın altıncı bölümü şu satırlarla açığa çıkarır kronikleşmiş acının kaynağını: "Kıskanmak... Seniha'nın

yüreğinde ilk beliren, kendisini ilk duyuran ve hemen her gün daha fazla gelişip büyüyen his bu olmuştu. Halit'le aralarında sekiz yaş vardı ve onu kıskanmadığı bir zamanı hiç bilmiyordu”.

Seniha'da bu fiil, çocukluğundan başlayarak çalışmıştır: Kendi çirkinliğine karşı Halit'in güzelliği, onun önce annesinden ağabeyini, sonra ağabeyinden annesini kıskanmasına yolaçmış, bunu koyu bir nevroz hâlinde taşımış ve yazgısını ağabeyinin tercih edilmesi biçimleyince de kötülük çiçeği açmıştır ruhunda: Artık o fiilin denetimindedir, romanda aynı fiilin uzandığı alanlara doğru ilerleyecektir.

Nahid Sırrı, özellikle Seniha'yı, ama bir o kadar da Halit'i, Mükerrerem'i, Nüzhet'i ve annesini çizerken canalcı bir yaklaşım getirmiştir: Onları birer karakter olarak yoğurmakla yetinmemiş, birer gövde olarak da kuşatmaktan geri durmamıştır. *Kıskanmak*'ta marazî dokuya bunca canlılık katan, romancının ruh hâliyle tensel kıvranaşı olabildiğince çakıştırmış olmasıdır.

Olabildiğince, diyorum, çünkü, her şeye karşın tensel tutkuyu kahramanlarının ruhsal taşkınlıklarıyla orantılı bir örgü içinde işlemeye girişememiştir yazar. Gerekçe olarak ortamın hazırlıksızlığı üzerinde durulabilir şüphesiz, ne ki has sanat yapıtı bu hazırlıksızlığa kafa tutan bir cüretle çiftleşir: *Bataille*, *Gözün Öyküsü*'nü yazdığında, kitabı hazırlanmış bir ortama sunmuş değildi.

Bu anlamda, *Kıskanmak*'ta yazarın hayatî önemde bir boyutu hadım ettiğini söylemek isterim. Ruhsal yangını açısından bakıldığında, Seniha'nın portresinde biçimlenen şer tohumu, edebiyatımızda benzeri görülmemiş bir sapkı düzlemi doğurur: Mario Praz'ın Avrupa edebiyatında varlığını sorguladığı “yazgıyla oynayan kadın” (*femme fata-*

le) imgesinin ayrıksı bir örneğidir Seniha: Güzel olduğu için değil, tam tersine çirkin olduğu için yakıp geçecektir.

Seniha'nın karmaşık iç dünyasında çocukluğundan başlayarak karşıkoyulmaz biçimde büyüdüğü aktarılan ur, onun ruhsal anatomisine mührünü vurmuştur. Bu nevropatın kişiliğini ören çetrefil muammâyı Freud'un "Psikanaliz Üzerine Beş Ders"inden, özellikle de dördüncü dersin metninden izlemek eldedir.

Kaldı ki, Nahid Sırrı, adım adım bu gelişme eğrisini izlemernizi sağlayan ipuçları döker romanına: Seniha'nın "kız kadar güzel" ağabeyini kıskanmaya başlaması, kendisinden tiksindiği annesinden uzaklaşması, özellikle de bekârlık dönemindeki Halit'e bakışaçısı şüpheye yer bırakmayacak bir kesinlik içerir: "Halit'in yarı açık kalmış dudaklarının ancak birkaç saat evvel verdikleri ve aldıkları buseleri kinle, kıskançlıkla, hicapla, nefretle hem de ihtirasla düşünürdü. Ve yüz erkeğin kollarından geçmiş, erkeğin ve zevkin her çeşidini görmüş kadınları belki çıldırtabilen bu erkek vücuduna karşı o kadınların duydukları ihtirasları ve bu erkek vücudundan aldıkları zevkleri düşünme düşünme, bunları düşünmek vaziyet ve mecburiyetinde kala kala, Seniha'nın tahteşsuurunda belki çok karışık ve çok gizli buhranlar da olurdu. Ve belki ağabeyine kininin en kuvvetli sebeplerinden biri, ihtimal ki unutmak istediği bu buhranlara istemeyerek dahi olsa düşmesine böyle sebebiyet veriydi".

Görüldüğü gibi, Nahid Sırrı neşteri doğru noktaya sallayan, gözlem gücünü kullanan ama bir adım daha atmaya yanaşmayan bir yazar: Seniha'nın "kız kadar güzel" ağabeyine transfer ettiği gövdesine yönelmekten, orada kabaran tensel hazzın fücura dek uzanan kıvranışına değinmekten geri duruşu romanının derinleşmesine de ket vurmuş.

Aynı teğet geçiş, Seniha'nın annesiyle "Fakat ben kocaya varımayacağım... Ne buna, ne de daha iyisine, hiç kimseye varımayacağım!" sözleriyle tamamlanan diyalogunda da ortaya çıkar. Seniha'nın annesinin, neden, yazarın sözleriyle "feci bir şüphe içine burgu gibi girmiş, fakat kadının bu şüphesinden ne kocasına, ne de oğluna bahsetmeye cesaret" edememiştir? Nahid Sırrı, bu noktaya kadar elini ateşe yaklaştıran, ama önünde açılan, kendi açtığı kapıdan içeri giremeyecek ölçüde tutuk, ürkek davranan bir yazar olarak karşımıza çıkıyor *Kıskanmak*'ta.

Oysa, libidinal tabaka üzerinde romanının eksenini oluşturmayı seçen, belli dönemlere sapkınlık tuzakları kurmaya yatkın duran da başkası mıdır: Tıpkı Halit'in gençliğinden sözedişindeki gibi, Mükerrerem'i baştan çıkaran Nüzhet'i betimlerken de "kız kadar güzel" tamlamasına başvuran o değil midir? Böylelikle, Halit'in kendi yitirdiği gençlik ve güzelliği kendi eliyle yokedişini simgeleyen kimdir? Nuriye Hanım'ın, oğlu Nüzhet'in üzerinden kadınlardan intikam alışını anlayan ve ileten, kim?

Olay örgüsüne baktığımızda, *Kıskanmak*'ta gerçek kurtupların saklandığını farkediyoruz. Görünüşte kurban Nüzhet, kaatil Halit'tir. Ama asıl kaatil Seniha, asıl kurban Mükerrerem'dir. Nahid Sırrı büyük bir ustalıkla rolleri kaydırmayı başarmıştır. *Femme fatale* konusunda da böylesi bir ters çevirmeyle kuşatır okuru: İlk bakışta bir *homme fatale* vardır ortada: Nüzhet. Ne ki, tutkularının dizginini gerçekte kaptırmayan, bütün akışı denetleyen tek kişinin Seniha olduğunu romanın sonunda kavrarız: Bütün güzel insanları ağına düşürüp içlerini boşaltıp terkeden dişi peygamber böceği gene de doymamıştır — sonsuz susuzlukta yorgun düşmek nedir bilmeyen, Praz'ın saptayımıyla "soluk yüzlü" vampir.

Kıskanmak, gövdesi kadar gölgesiyle, kısacası gizilgücüyle de çarpan, akıntısına çeken bir roman. Tutkunun negatif çehresi üzerine kanlı bir divertimento. İnsanın içinde onu bugün, yeniden, derinlemesine bir yazı alanı açarak yazma isteği, olmadı kamera başına geçme isteği uyandırıyor.

Bazı romanlar böyledir.